

นิทานอิเหนา

ในสมัยที่มีการตีพิมพ์ “หนังสือประโลมโลก” ในราคา “เล่มสี่สิบรูทันทูช่อ” ออกจำหน่ายแพร่หลายนั้น ปรากฏว่าชาวปากใต้หรือบักย์ใต้ นิยมอ่านเรื่อง พระสุธน (หรือเรื่องนางมโนหรา) พระรถ (หรือเรื่องนางเมรี) และเรื่องอิเหนากันมากกว่าเรื่องอื่น ๆ การอ่านหนังสือประโลมโลกในยุคนั้นนั้นเรียกกันว่า “สวดหนังสือ” และออกจะมีพิธีตองอยู่บ้างเมื่อบ้านใดหา “ผู้สวดหนังสือ” และหนังสือที่จะสวดได้แล้วก็มีการบอกเล่า ให้เพื่อนบ้านเรือนเคียงทราบ จะได้มาฟังการสวดหนังสือกัน นานทีเจ้านบ้านหรือเจ้าภาพจัดอาหารหรือส้มสุกลูกไม้ เลี้ยงดูผู้มาฟังสวดหนังสือ ผู้สวดต้องสวดดั่งๆ ให้ได้ยินกันทั่ว ๆ โดยมากสวดหนังสือในเวลากลางคืน การสวดหนังสือในยุคนั้น คงจะเป็นวิวัฒนาการมาจากการเล่านิทานยุคโบราณนั่นเอง ผิดกันแต่ว่าการสวดหนังสือนั้น เป็นคำกลอนไม่ใช่ร้อยแก้ว ผู้สวดก็สวดเป็นทำนอง สมัยนั้นหนังสือหาได้ยากมาก และการหาผู้สวดก็เป็นเรื่องทำได้ไม่ง่ายนัก

เรื่องอิเหนา นี้ นอกจากได้ฟังจากการสวดหนังสือแล้วปรากฏว่า ในจังหวัดชายแดนติดต่อกับแหลมมลายู หนังสือละมุล มลายู หรือ หนังสือละมุลยาวอ (มลายูเรียกว่าวายัง กุเล็ดยาวยาวอ หรือวายังกุเล็ดยาวอ) นำออกแสดงอีกด้วย หนังสือละมุลยาวอ นิยมแสดงเรื่องอิเหนากันเป็นพื้นในยุคนั้นที่หนังสือพิมพ์หรือภาพยนตร์ยังไม่เกิดในทางบักย์ใต้

นั้น หนังสือละมุลแบบไทย หรือหนังสือละมุลแบบมลายู หรือแบบชวา เป็นผู้ครองงานรื่นเริงทุกแห่งไป หนังสือละมุลแบบมลายูหรือแบบชวา แตกต่างกับหนังสือละมุลแบบไทยในสาระสำคัญ คือเครื่องประกอบแตกต่างกัน การพากย์ การเจรจา รูปหนังเป็นภาษามลายู รูปหนังแกะตัดจตุตามแบบชวา มีรูปร่างไม่เป็นรูปคนเอาเสียเลย เช่น

มีแขนและมอญยาวจกพื้น ตัวสำคัญของเรื่องไม่ว่าหญิงหรือชายไว้ผมยาว ผมของชายเกล้าเป็นมวยปลายผมงอนขึ้นบน ผมของหญิงปล่อยลงไปทางหลัง

คำว่า "ว้ายังกุเลต" ที่มลายูใช้เรียกหนึ่งตระกูลนั้น เป็นคำประสมของคำว่า "ว้ายัง" ซึ่งหมายความว่า "รูป" หรือ "หุ่น" กับคำว่า "กุเลต" ซึ่งแปลว่า "เปลือก" หรือ "หนังของสัตว์" ในที่นี้หมายถึง หนังวัว หนังแพะ หนังแกะ ฯลฯ "ว้ายังกุเลต" ก็แปลเอาความว่า "รูปที่ทำด้วยหนังสัตว์" คำว่าว้ายังนี้มลายูใช้หมายถึงการละเล่นอย่างอื่นได้ครบ เช่น หมายถึงละครก็ได้ ดังในคำพูดว่า "ว้ายังฉงซาวัน" คำว่า "ว้ายัง" นี้เป็นคำชาวที่มลายู รับเอามาใช้ตามรูปศัพท์แปลว่า "คล้ายเทวดา"

ชื่อตัวละครที่หนึ่งตระกูลยาวอแสดงกับชื่อตัวละครในหนังสือที่สวดต่างกัน ผู้ที่หนึ่งตระกูลชาวไทยที่รู้ภาษามลายู เป็นผู้เล่าให้คนไทยที่ได้รู้เรื่องและเล่ากันต่อ ๆ ไป โดยแปลงชื่อตัวละครในเรื่องหนึ่งตระกูลยาวอ เป็นชื่อตามหนังสือที่สวดกัน

นี่เป็นหนทางที่ชาวบักษ ได้ รู้เรื่องอิเหนากันแพร่หลาย รุนากบ้าง รุน้อยบ้าง ไม่ใครจะมีผู้

รู้เรื่องราวตลอดกันมากนัก

นิทานเรื่องอิเหนานี้ กล่าวกันว่า เป็นเรื่องที่กวีชาวโบราณได้แต่งขึ้นไว้ และเป็นเรื่องที่นิยมกันแพร่หลายในเกาะชวา แล้วจึงแพร่เข้ามายังแหลมมลายู ประเทศไทย และเขมรในยุคหลัง

จากการค้นคว้า ของนักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีชาวฮอลันดา ได้ความว่า ตัวพระเอกของเรื่องที่ไทยเรียกว่า "อิเหนา" หรือ ที่ชวาเรียกว่า "ระเจเนบันตัย" นั้น มีตัวบุคคลจริงในประวัติศาสตร์ชาวโบราณ โดยพบหลักฐานในศิลาจารึก (เทียบปีตรงกับ) ค.ศ. 1116 ค.ศ. 1129 และ ค.ศ. 1150 รวม 3 หลักด้วยกัน กับหนังสือเรื่อง "สมาระทะทานา" ซึ่งเป็นคำประพันธ์ที่ท่านกวี "ธารมะมายา" ได้รจนาขึ้นไว้ คำว่า "สมาระทะทานา" แปลว่า "การแผดเผาของกามเทพบุตร" และหนังสือนิทานเป็นคำร้อยแก้วชื่อ "ระตุจินตะหรากิราหนา" (แต่ไม่ทราบชื่อผู้รจนา)

ตามทางประวัติศาสตร์กล่าวว่า ยุคโบราณนั้นในเกาะชวา มีอาณาจักรชวาตะวันออก เป็นอาณาจักรที่มีอำนาจทั้งทางบกและทางทะเล ในเกาะสุมาตราที่มีอาณาจักรใหญ่ที่ทรงพลานุภาพยิ่ง อยู่มีชื่อว่า อาณาจักรศรีวิชัย ถือศาสนาพุทธ

ฝ่ายมหายาน ใช้ภาษามลายู แต่อาณาจักรชวา
นั้นถือศาสนาฮินดู นิกายวิษณุ ใช้ภาษาชวา
อาณาจักรทั้งสอง พยายามแย่งอำนาจทางทะเล
กันเรื่อยมา เพราะเกี่ยวกับผลประโยชน์ในด้าน
การค้าขายและภาษีอากร เคยยกทัพไปรุกรานกัน
ไปมาเป็นเวลาหลายรอบร้อยปี

คราวหนึ่งฝ่ายศรีวิชัยมีกำลังทางทะเลกล้า
แข็ง ได้ยกทัพขึ้นรุกรานอาณาจักรชวาล่มจมไป
อาณาจักรชวาถูกยึดครอง ชาวชวาบางพวก ก็ตั้ง
ตนขึ้นเป็นระตุครองแคว้นเล็กแคว้นใหญ่ ตาม
ความสามารถ บางทีรวบรวมกำลังคนเข้าเป็นกอง
เที่ยวปล้นบ้านปล้นเมือง ผู้เป็นหัวหน้าเรียกว่า
“บันหยี” ในยุคนั้นบันหยีมีมากมายจนเรียกกันว่า
ยุคบันหยีผยองศักดิ์ เป็นยุคที่บ้านเมืองระส่ำ
ระสายไม่มีชื่อไม่มีแป ผู้เป็นบันหยีบางคนก็
เป็นเชื้อสายระตุบางก็เป็นผู้ตีตระกูล เมื่อเป็น
บันหยีก็มีการปลอมชื่อปลอมเสียง เพื่อมิให้ผู้อื่น
ได้ทราบพงศ์เผ่าเหล่ากอ เพราะกระตาคละฮาย
และกลัวจะเป็นการเสื่อมเกียรติแกวงศ์วาน จึง
เกิดเป็นประเพณีที่บันหยีทั้งหลายปลอมชื่อ และ
ปิดบังพงศ์เผ่าเหล่ากอกัน ซึ่งเป็นเครื่องชี้ให้เห็น
ว่า การเป็นบันหยีนั้นไม่ใช่ตำแหน่งที่ทรงเกียรติ
เหตุการณ์ จราจลระส่ำระสายเช่นนี้ เป็นอยู่ช้านาน
เท่าใดไม่ทราบแน่

ในราว ค.ศ. 1021 พระเจ้าเอระลังคะ
หรือ เอระลังคะ (เป็นพระอัยกาของอิเหนา)
ได้ส่งสมุหรัพลตั้งตัวเป็นระตุ ครองแคว้นกะติริ
ตั้งนครหลวงอยู่ที่ วอวาตันมัส (แปลว่า เมือง
สะพานทอง) ในเขตชวาตะวันออก ได้ทำการ
ปราบปรามขับไล่พวกศรีวิชัย ที่ทำการยึดครอง
แคว้นเล็กแคว้นใหญ่ จนถึงราว ค.ศ. 1037
อำนาจของศรีวิชัยในเกาะชวา ก็เป็นอันสิ้นสุดลง
พระเจ้าเอระลังคะ ได้ย้ายนครหลวงจากวอวาตัน
มัส มาตั้งที่เมืองกูเรบัน หรือ กะชิริบัน (แปล
ว่า ความรื่นรมย์ นครกูเรบัน แปลเอาความว่า
นครแห่งความรื่นรมย์) พระองค์มีแผนการที่จะ
รวบรวมแคว้นเล็กแคว้นน้อย ที่ตั้งเป็นอิสระขึ้น
ในคราวพ่ายแพ้แก่ศรีวิชัย เข้าเป็นอาณาจักรเดี่ยว
กัน โดยประสงค์จะสถาปนา “มหาอาณาจักรชวา”
ขึ้น ดังเช่นพระเจ้าอัมพุลินทก ผู้เป็นกษัตริย์
ปฐมวงศ์ ได้เคยสถาปนา “มหาอาณาจักรชวา”
ขึ้นในกาลก่อน คือในระหว่าง ค.ศ. 928 ถึง 944
พระเจ้าเอระลังคะ ทรงปกครองอาณาจักรชวา
ตะวันออก ซึ่งมีแคว้นกะติริเป็นแคว้นใหญ่ นคร
กูเรบันเป็นเมืองหลวง อยู่เป็นเวลาช้านานเท่าใด
ไม่ทราบแน่ แต่แผนการของพระองค์ ยังมีได้ล
่วงไปโดยสมบูรณ์

เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ของอาณาจักร

ชาวตะวันออกขาคหายไป คงได้ทราบเรื่องราวจาก
ศิลาจารึก ๖ หลักตั้งกล่าวแล้ว ว่ากษัตริย์ผู้ครอง
แคว้นกะตี่รี ณ กรุงกุเวบัน ทรงพระนามว่าพระ
เจ้ากาเมศวรที่ 1 แต่ก็ไม่ทราบอีกเหมือนกันว่า
ระหว่างรัชสมัยของพระเจ้าเอระลังคะ กับสมัย
ของ พระเจ้ากาเมศวรที่ 1 นั้น มีกษัตริย์ปกครอง
มากี่พระองค์ และมีเหตุการณ์อันใดบ้างที่สำคัญๆ
เกิดขึ้น

จากศิลาจารึกและหนังสือเรื่อง “ละมาระ
ทะหานา” ประกอบกันทำให้ทราบว่า พระเจ้า
กาเมศวรที่ 1 นั้น ก็คือ ราชันย์ในขณะ
ดำรงตำแหน่งยุพราชแห่งแคว้นกะตี่รี ได้ปลอม
เป็นราชันย์ ยกทัพไปเที่ยวรบรุกแคว้นเล็ก
แคว้นใหญ่ต่าง ๆ ในเกาะชวา เพื่อที่จะรวบรวม
เข้าเป็นมหาอาณาจักรชวา บ้านเมืองที่พ่ายแพ้ก็
ยอมเป็นเมืองออกแก่ราชันย์ ถวายโอรส
ธิดา ซึ่งเป็นเสมือนการให้ประกันในความภักดี
ของแคว้นนั้น ๆ การถวายโอรสธิดาแก่ผู้ชนะ
สงครามนี้ เป็นประเพณีที่ปฏิบัติกันมาแต่โบราณ
กาล ไม่เฉพาะแต่ภาคพื้นเอเชีย แม้ในยุโรปก็
เป็นเช่นนั้น จนในที่สุดก็รวมเกาะบาห์ลีเข้าใน
อาณาจักรชวาตะวันออกได้

ราชันย์นั้น เป็นนักรบที่แคว้นกล่ามีฝีมือ
ในการรบเยี่ยมยอด เป็นที่หวั่นเกรงของปรปักษ์

เป็นระเด่นที่มีรูปโฉมงดงามและสุภาพ เป็นผู้
สามารถรวบรวมแคว้นต่าง ๆ เข้าเป็นมหาอาณาจักร
ชวาจึงเป็นที่นิยมรักใคร่เคารพของชาวกุเวบัน
และชาวชวาโดยทั่วไป นับว่าเป็นวีระบุรุษผู้แคว้น
กล้าของชวา ท่านกวี อัมพุชาระมะมายา ผู้เป็น
กวีแห่งราชสำนักของพระเจ้า กาเมศวรที่ 1 จึง
ได้จินตนาการ สละมาระทะหานา ขึ้นเพื่อสดุดีพระ
เกียรติ ภายหลังจากที่พระองค์สวรรคตไปแล้วไม่นาน
นัก

ตามนิทานเรื่องระตุนิตทรา กิราหนา มี
ความว่า ราชันย์ได้ไปหลงรักเจ้าหญิงแห่ง
แคว้นยังกาละ ซึ่งทรงราชครองแคว้นนั้นมีนาม
ว่า “ระตุนิตทรา กิราหนา” ในที่สุดได้อภิเษก
กับ ระตุนิตทรา กิราหนา จึงเป็นเหตุให้แคว้น
ยังกาละ ได้รวมเข้ากับแคว้นกะตี่รี รวมอยู่ใน
มหาอาณาจักรชวาตะวันออก ซึ่งราชันย์
หรือ พระเจ้ากาเมศวรที่ 1 ทรงเป็นมหากษัตริย์
และ ระตุนิตทรา กิราหนา เป็นพระมเหสี และ
ทรงเป็นระตุนิตของแคว้นยังกาละอีกด้วย แคว้นกะ
ตี่รี กับแคว้นยังกาละ อยู่คนละฟากของแม่น้ำ
กาลิลักสา

เนื่องจากเรื่องนี้เป็นเรื่องจริงตามประวัติ-
ศาสตร์ และแสดงถึงอัจฉริยภาพของราชันย์
ในฝีมือการรบ การรบในยุคนั้นเป็นการรบ

ระหว่างนายทัพตัวต่อตัว เมื่อนายทัพแพ้หรือชนะ กองทัพก็พลอยชนะพลอยแพ้ไปด้วย จึงมีการนำเรื่องของระเด่นบันหยี่ไปเล่ากันบ้าง นำไปแสดงหนัง (ตะลุง) กันบ้าง มีการแต่งเป็นเรื่องราว ยกรองก็มี ร้อยแก้วก็มี การแต่งเป็นคำร้อยกรองเพื่ออ่านฟังความไพเราะกัน การแต่งเป็นคำร้อยแก้วเพื่อการอ่านเป็นนิทานเล่าสู่กัน และเป็นโครงเรื่องสำหรับแสดงหนัง (ตะลุง) ชาวชวานิยมแสดงหนัง (ตะลุง) กันมาแต่โบราณ หนัง (ตะลุง) ก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 11 ขึ้นไปนิยมเรียกว่า หนังปุระวา (วายัง ปุระวา แปลว่า หนัง (ตะลุงโบราณ) หนัง (ตะลุง) หลังศตวรรษที่ 11 ลงมา จึงเรียกว่า หนังตะลุงแบบชวา (วายัง ยาวอ)

นอกจากจะนำเรื่องไปเล่าฟังเป็นแบบเล่านิทาน การนำเรื่องไปเล่นหนัง (ตะลุงยาวอ) ยังมีการนำเรื่องไปแสดงละครก็มี เช่นละครเร่ ที่ชาวชวาเรียกกันว่า "ซัมโป๊ะฮ์" ผู้แสดงเป็นชายทั้งสี่ เมื่อแสดงเป็นตัวหญิงตามท้องเรื่อง ก็แต่งกายและเกล้าผมให้เป็นหญิง และยังมีละครอีกชนิดหนึ่ง เรียกว่า "โทเปง" ซึ่งแปลว่า "หน้ากาก" ผู้แสดงเป็นตัวสำคัญของเรื่องสวมหน้ากาก ละครนี้ชวาเรียกรวมๆ ว่า "วายังวอง" ซึ่งมีหลายแบบหลายชนิด ละครโทเปงนั้นต้องมีคนพากย์

ทำนองพากย์โชน และละครซัมโป๊ะฮ์นั้น ก็มีการพากย์ในบางตอน เพื่อเป็นการบรรยายท้องเรื่องด้วย ผู้พากย์ละครดังกล่าว และผู้พากย์หนังนั้นเรียกกันว่า "คาหลังหรือคาลัง" นอกจากจะเป็นผู้พากย์แล้ว ยังเป็นผู้วางโครงเรื่องที่จะแสดงทั้งหนังทั้งละคร และบางคนก็เป็นผู้แต่งเรื่องขึ้นเพื่อการแสดงด้วย ฉะนั้นคาหลังนั้นต้องเป็นผู้มีสติปัญญา มีความรอบรู้และมีเสียงดีด้วย ผู้เป็นคาหลังนั้นยังเป็นผู้ควบคุมคณะผู้แสดง และผู้ประโคมเครื่องอีกด้วย ทำนอง "นายโรง" ของเรานี้ถือกันว่าเป็นบุคคลผู้มีเกียรติ ได้รับการยกย่องจากประชาชนตลอดถึงเจ้าบ้านผ่านเมือง

ในตอนปลายๆ เรื่องอิเหนานั้นเป็นเรื่องทางประวัติศาสตร์ชวาโบราณ ถูกดัดแปลงต่อเติมจากผู้แต่งเรื่อง เพื่อนำไปเล่า จากพวกคาหลังจากนักประพันธ์ที่แต่งเป็นคำร้อยกรอง เพื่ออ่านฟังความไพเราะ โดยมุ่งเพื่อแสดงอภินิหารของตัวบุคคลในเรื่อง ให้เห็นถึงอัจฉริยภาพอันมหัศจรรย์บ้าง และเพื่อให้ท้องเรื่องสนุกสนาน ขบขัน แปลกประหลาด ให้เป็นที่สนใจของผู้ฟังผู้ดูบ้างก็นำเรื่องหรือนิทานอื่น ซึ่งเป็นเรื่องต่างยุคต่างสมัย เข้ามาปะติดปะต่อเสริมแทรก โดยมุ่งให้ผิดแผกแตกต่างไปจากเรื่อง ที่ผู้อื่นได้แต่งขึ้นไว้แล้ว จนในที่สุดเรื่องอันเป็นประวัติศาสตร์นั้น กลาย

เป็นนิทานไป เรื่องอิเหนาของชาว ที่ต่างกันขึ้น
ในเวลาต่างๆ กันนั้นก็มีมากน้อยที่สำนวน (ผู้เขียน)
ก็ไม่ทราบ ทราบแต่เพียงว่า อิเหนามลายู ซึ่ง
แปลออกมาจากภาษาชาว และเท่าที่สืบค้นกันได้
ในเวลา (พ.ศ. 2503) มีอยู่ราว 31 สำนวน
ด้วยกัน ท้องเรื่องผิดแผกแตกต่างกันเป็นเรื่องยาว
บ้าง สั้นบ้าง และยังมีข้อคิดว่า การแปลตรงมา
จากต้นฉบับเดิมชาว หรือว่ามีการต่อเติมเข้าใหม่
อีกในเมื่อเป็นสำนวนมลายู

นิทานอิเหนาชาว แพร่เข้าไปในแหลมมลายู
แต่เมื่อใด ยังไม่มีหลักฐานยืนยันรับรอง แต่วิธี
ที่แพร่เข้ามา ก็เป็น 3 วิธีคือ การเล่านิทาน (การ
เล่านิทานในสมัยโบราณนั้น เป็นอาชีพอย่างหนึ่ง
ผู้เล่าจะได้รับสินจ้างรางวัล) การแสดงหนัง การ
แสดงของพวกละครเร่

มีข้อคิดกันว่า น่าจะแพร่เข้ามาในสมัยที่
แคว้นมะละกา (หรือมะละกอ) กำลังรุ่งโรจน์
เป็นศูนย์กลางระหว่างภาคตะวันตกอันได้แก่ พม่า
มอญ อินเตีย เปอร์เซีย อาหรับ กับภาคตะวันออก
อันได้แก่ ไทย เขมร ญวน หมู่เกาะมลายูทั้ง
หลาย ฟิลิปปินส์ จีน และมีกษัตริย์ของมะละกา
องค์หนึ่ง คือ สุลต่านมันซอร์ชาห์ ได้ริดาของ
พระเจ้ากรุงมายาปาเหติมาเป็นพระมเหสี มีนามว่า
ระเด่นกาไละฮ์จินตหรา กิราหนา ชื่อนี้เป็นที่

นิยมของชาวชวามากอยู่ ชื่อหนึ่ง คำว่า จินตหรา
กิรีหนา หรือ จันตรา กิรีนา นั้นแปลว่า "จันทร์
เพ็ญ หรือ เพ็ญแข" ตามประวัติศาสตร์มลายู
กล่าวว่า พระเจ้ามันซอร์ (ชาห์) เสด็จไปประ
กอบพิริอุปกิเชก ณ กรุงมายาปาเหติ ชาวชวา
ขณะนั้นยังนับถือศาสนาฮินดูนิกายวิษณุ แต่ชาว
มะละกาได้เข้ารับนับถือศาสนาอิสลามแล้ว การ
ติดต่อรหว่างแคว้นมะละกากับชวา คงจะใกล้ชิด
สนิทสนมกันยิ่งขึ้นกว่ายุคก่อน ๆ พวกเล่านิทาน
พวกเล่นหนัง พวกเล่นละคร คงพากันมาหากิน
ในมะละกา และในที่อื่นๆ ของแหลมมลายูมาก
ขึ้น จึงมีการแปลเรื่องอิเหนาชวามาเป็นภาษา
มลายูและชาวมลายูจึงจะได้เอาอย่างการเล่นนิทาน
การเล่นหนัง และการเล่นละครของพวกชวา

การเล่นหนังแบบชวา^{นี้} ทำที่จะเป็น
วิวัฒนาการมาจากการเล่านิทาน คือเมื่อคาหลัง
เอารูปหนังปักลงบนหยวกกล้วยหลังผ้าจอ ซึ่งมี
ประทีปส่องอยู่เบื้องหลังรูปหนังแล้ว ก็พากย์หรือ
เล่าเรื่องกันเรื่อยไป และเครื่องประกอบ ก็ประ
โคมขึ้นเป็นระยะๆ เพื่อให้คาหลังได้พักเหนื่อย
บ้าง รูปหนัง^{นี้}บางที่แกะฉลุรูปหมู่ก็มี คือในผืน
หนัง ๑ ชิ้นหนึ่ง มีรูปหลายรูปรวมกันแสดงบนพื้น
ดิน (หรือบนเนิน ด้าบังเอิญในบริเวณที่แสดง)
และไม่ค่อยจะเปลี่ยนรูปบ่อยนัก ความดีของ

คาหลังก้อยู่ที่บรรยายเรื่องติดต่อกัน ไม่ตะกุกตะกัก
เสียงไฟเราะนุ่มนวลชัดเจน ดังพอจะได้ยินกันใน
ระยะไกลพอควร เสียงไม่แหลมเครือ และมีมุข
ตลกขบขันบ้าง การเล่นหนังตามที่กล่าวข้างต้นจึงมี
ลักษณะเป็นการเล่านิทาน แต่มีรูปหนังเป็นอุป-
กรณ์ เวลาประโคมเป็นช่วงระยะพักเหนื่อยของ
คาหลัง

รูปหนังชาวที่มลายูเลียนแบบมานั้น ตัว
สำคัญของเรื่องมีรูปร่างหน้าตาพิกล คือไม่มีลัก-
ษณะเป็น "รูปคน" เอาเสียเลย เช่นมีแขนยาว
มือจดพื้น คอยาว จมูกยาวยื่นออกไป ไม่ว่าจะเป็นตัว
หญิงหรือตัวชายไว้ผมยาว ผู้ชายเกล้าผมมุ่นปลาย
ผมให้งอนไปข้างหน้า ผู้หญิงปลายย้อยไปข้างหลัง
หนังมลายูนี้ในกรุงเทพฯ ฯ สมัยก่อน เรียกกันว่า
"หนังแขก" เล่ากันว่าเคยเข้ามาแสดงในกรุง ฯ คง
จะเป็นงานของทางการ พวกหนังแขกจึงถูก
ส่งเข้ามาแสดง หรืออาจจะเป็นพวกแขกที่อพยพ
เข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ ฯ จัดกันเข้าแสดงในงานคน
ไทยในกรุงเห็นรูปตัวหนังแปลกประหลาด ผิด
เพี้ยนกับรูปคนก็ตำหนิติเตียน ดังมีคำกล่าวไว้ใน
เสภาตอนหนึ่ง เมื่อพรรณนาถึงการเล่นในงานว่า

เหล่าเจ้าพวกหนังแขกแทรกเข้ามา
พิศดูหน้าตาอันป้อหลอ
รูปร่างโสมมตมหงิกงอ
จมูกโด่งโคงคอกเหมือนแปดขื่น

ชาวไทยทางบักไซไตเรียกหนังแขกว่า "รูปใบ
ยาหนอนกิน" ก็เพราะว่ารูปร่างไม่เป็นคนนั่นเอง
การที่ชาวชวทำรูป ทำรูปหนังที่เล่นเรื่องอิเหนา
เป็นดังกล่าว จะเป็นด้วยเหตุใดยังไม่ทราบ ได้
ทำรูปเช่นนั้น มาโบราณก่อนที่จะรับนับถือศาสนา
อิสลาม ไม่ใช่เพิ่งมาทำรูปหนังแบบนี้ เมื่อนับ
ถือศาสนาอิสลามแล้ว (กล่าวกันว่า ศาสนาอิสลาม
ห้ามทำรูปคน) พวกเล่นหนังไม่ว่าชวหรือมลายู
ถือกันมาแต่โบราณว่า รูปหนัง (บางรูปนั้น) เป็น
สิ่งศักดิ์สิทธิ์ จะแก้ไขตัดแปลงไปจากเดิมไม่ได้
และ (ผู้เขียน) มีข้อคิดว่า ชาวชวถือว่า
พวกอิเหนานี้เป็นพวกเชื้อสายเทวดา (คือลูก
หลานของบ้ตระกูลเหล่า) ไม่สมควรที่จะทำรูป
ของบุคคลเหล่านั้นเอามาเล่นหนัง จึงทำแต่เพียง
"รูปเงา" รูปหนังชวามลายูนั้นฉลุน้อย ปรากฏ
เป็นภาพทึบ เมื่อทำเป็นรูปเงาส่วนต่าง ๆ ก็เผก
เพี้ยนไปจากรูปคนจริงเอามาก ๆ ที่เดียว รูปหนัง

นี้ชาวเรียกว่า “ว้าย” ดังกล่าวมาแล้วในตอน
ต้นคำว่า “ว้าย” นี้ตามรูปศัพท์แปลว่า “คล้าย
เทวดา” และอาจแปลว่า “เงา” ได้ด้วย แต่
คำว่า “เงา” (Shadow) นี้มลายูใช้ว่า “บ้าย”
ซึ่งเป็นคำที่มาจาก “ว้าย” เหมือนกัน คำว่า
“ว้าย กุเล็ท” น่าจะมีความว่า “รูปเงาที่ทำด้วย
หนังสัตว์”

เรื่องอิเหนาแพร่เข้าไปในแหลมมลายูแล้ว จึง
แพร่เข้ามาเมืองไทย มีผู้กล่าวว่า ได้แพร่เข้ามา
สู่กรุงศรีอยุธยาในรัชสมัย สมเด็จพระเจ้าบรมโกศ
แล้วพระราชธิดาคือ เจ้าฟ้ากษัตริย์องค์หนึ่ง
และเจ้าฟ้ามกุฎพระองค์หนึ่งได้ทราบเรื่องอิเหนา
มลายูจากนางข้าหลวง หญิงแขกมลายูที่เสด็จมา
เรื่องอิเหนาถวายเจ้าฟ้าทั้งสองพระองค์ชอบพระ-
ทฤทัย จึงทรงนิพนธ์เรื่องอิเหนาขึ้นเป็นบทละคร
พระองค์ละเรื่อง (ซึ่งแสดงว่า นางข้าหลวง
แขกเล่าเรื่องอิเหนามลายู ที่ต่างสำนวนกันถวาย)
เรียกว่า ตาหลังเรื่องหนึ่ง อิเหนาเรื่องหนึ่ง แต่
ก็เป็นเรื่องราวอิเหนาซึ่งต่างสำนวนกันเท่านั้น ต่อ
มาถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ 1 โปรดให้กวีที่สนทนาคำช่วย

กันแต่ง เรื่องตาหลังและเรื่องอิเหนา โดยที่ทรง
ตรวจแก้ไข และเข้าใจกันว่าเอาบททั้ง 2 ครั้งกรุง
เก่าตั้งเป็นหลักทรงพระราชนิพนธ์เสริมต่อ ซ่อม-
แซมแต่ตรงที่บทเดิมขาดหายไป คงปรากฏอยู่ใน
บทเพลงยาวเก่าที่กล่าวว่า

“อันอิเหนาเอามาทำเป็นคำร้อง
สำหรับงานการฉลองกองกุศล
แต่ก่อนเก่าเจ้าสตรีเชอนิพนธ์
แต่เรื่องต้นตกหายพลัดพรายไป
หากพระองค์ทรงพิภพปรารภเล่น
ให้รำเดินเล่นละครคิดกลอนใหม่
เติมเต็มต่อติดประดิษฐ์ไว้
บำรุงใจไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน”^๕

^{๕ ๕ ๗} ทั้งนี้เป็นการแสดงว่า บทเดิมของเจ้าฟ้า-

หญิง ๒ พระองค์ คงมีตกค้างอยู่จนถึงสมัยกรุงรัตน
โกสินทร์ สักแต่ว่าบางตอนสูญหายไปไม่บริบูรณ์

จบเรื่อง จึงมีข้อคิดว่าบทละครเรื่องอิเหนาทอง
 สำนวนนั้นหาใช่เป็นพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1
 ตลอดเรื่องไม่ ทั้งข้อความที่พระบาทสมเด็จพระ
 จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสนับฐานไว้ใน
 หนังสือพระราชวิจารณ์ว่า บทละครเรื่องอิเหนา
 พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 1 นั้น "ข้างต้นต้นทาง
 สำนวนเป็นบทแต่งกรุงเก่า ความที่
 พรรณาเวียงวังกว่าเป็นกระบวนแผนกกรุงเก่า คือ
 มีพระที่นั่งจักรวรรดิไพยณทร์ และพระที่นั่งทรง
 บินเป็นต้น ทรงพระราชดำริว่าจะหาใช่พระราช-
 นิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ไม่" ในบทละครอิเหนา
 พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 1 มีหลักฐานในทาง
 ทำานาน ทรงที่จบบทละครมีเพลงยาวกล่าวไว้ว่า

“อันอิเหนานิพนธ์ไว้แต่ก่อน

บทกลอนเพราะทรงเป็นหนักหนา

ใครสดับก็จับวิญญา

ดังสุธาพิภพรस्ताอ่างกรรม

แต่ค้างอยู่เป็นสีกษ

นับบจะสูญเรื่องเป็นแม่นมั่น

ทรงพระบาททรงทศธรรม

ถวัลย์ราชปิ่นทวาราวดี

เสด็จเถลิงจักรพรรดิพิฆานอาสน์

ทรงพระราชนิพนธ์อักษรศรี

ต่อเรื่องอิเหนาแต่สีกษ

โดยคดีบริบูรณ์ทานกาล

ฯลฯ

ต่อมาเมื่อถึงรัชกาลที่ 2 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้ทรงพระราชนิพนธ์
 บทละครเรื่องอิเหนาขึ้นใหม่ทั้งหมด ซึ่งอาจจะ
 เป็นเพราะทรงพระราชดำริเห็นว่า เข้ากันไม่สนิท
 เล่นละครไม่สะดวกไม่เหมาะ จึงทรงพระราช-
 นิพนธ์เสียใหม่หมดทั้งเรื่อง เฉพาะแต่เรื่องอิเหนา
 ส่วนเรื่องดาหลังนั้นได้ทรงนิพนธ์ขึ้นใหม่ คงเป็น
 เรื่องดาหลังตามที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวใน
 รัชกาลที่ 1 ทรงนิพนธ์ซ่อมแซมขึ้น มีอยู่จน
 บัคน

1. ดาหลัง (สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาล
 ที่ 1 ทรงนิพนธ์ซ่อม)

2. บทละครอิเหนา หรือ อิเหนา (สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ 2 ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นใหม่ตลอดเรื่อง)

3. บันหยมisahrang (สมเด็จพระนครสวรรค์พนิตทรงนิพนธ์)

อิเหนาพากย์ไทยทั้ง 2 ส่วนนั้น มีท้องเรื่องแตกต่างกัน เช่นในส่วนที่ 1 และที่ 2 กล่าวถึง กษัตริย์วงศ์สัตยแคหวมี่ 4 องค์ เป็นพี่น้องครอง 4 นคร นครละองค์ มีนครกูเรบัน นครคาหา นครกาหลัง นครสิงห์คสาหรี่ แต่ในส่วนที่ 3 กล่าวถึงกษัตริย์วงศ์สัตยแคหมาเป็นพี่น้องกัน เป็นชาย 3 องค์ แต่องค์ที่ 4 ซึ่งเป็นน้องสุดท้องนั้น เป็นหญิง นครที่กษัตริย์เหล่านั้นครองมีกรุงกูเรบัน กรุงคาหา กรุงกาหลัง (หรือกาเกาะลัง) กรุงสิงห์คสาหรี่ หามี่ไม่ และเจ้าหญิงองค์สุดท้ายท้องผนวจเป็นบีภู (ตามคติศาสนาฮินดู นิกายวิษณุ) อยู่บนเขาวิลิสมหารา ในส่วนที่ 1 มีเรื่องการไปถอนแล้ว และกล่าวถึงเรื่องเมืองแม่หม้าย แต่ในส่วนที่ 2 หามี่เรื่องทำนองนั้นไม่

^{๕๕๗} ทั้งนเป็นการแสดงว่าได้เค้า เรื่องมาจากต่าง

ส่วนกัน แต่คงได้เค้าเรื่องมาจากอิเหนา มลายู (คือแปลจากภาษาชวาเป็นมลายู) คงไม่ใช่มาจากอิเหนาชวาโดยตรง ^{๕๕๘} ทั้งนปรากฏว่า มีคำมลายูปะปนอยู่มากกว่าคำชวา แม้จะเป็นคำชวา ก็เป็นคำชวาที่มลายูรับมาใช้แล้ว เช่นเค้าเรื่อง "บันหยมisahrang" ตรงกับเค้าเรื่องอิเหนามลายูที่มีชื่อว่า "บันหยมี่สัง" ส่วนเรื่องอิเหนานั้น (เท่าที่ผู้เขียนทราบ) เห็นว่าเค้าเรื่องคล้ายกับเค้าเรื่องอิเหนามลายูที่ชื่อ "กะลาหนานาณะกันสะรับันหยมี่" อยู่มาก แต่ก็มีข้อแตกต่างกันหลายประการเหมือนกัน อาจจะเป็นด้วยมีการต่อเติม หรือตัดทอนในพากย์ไทยก็ได้ ส่วนเรื่องคาหลังนั้นไม่ทราบ แต่อย่างไรก็ดีเข้าใจว่านางข้าหลวง แยกที่เล่า นิทานอิเหนาถวายแก่เจ้าฟ้าหญิงทั้ง 2 พระองค์ ในครั้งกรุงศรีอยุธยา ^{๕๕๙} คงมีต้นฉบับเรื่องอิเหนาทั้ง 2 ส่วนนั้นอยู่ จึงสามารถเล่าเรื่องอันยาว และแตกต่างกัน เป็น 2 ส่วนนั้น การเล่าคงไม่เสร็จสิ้นลงในวันเดียว หรือคืนเดียว ทำให้เห็นว่า จะไม่สามารถเล่า จาก ความ ทรง จำ ได้ เป็น แน่ ^{๕๖๐} เรื่องทั้งสองส่วนนั้นยักยาวสลับซับซ้อน มีหลาย

ตอกนัก

คำว่าระตุ ในเรื่องอิเหนานี้เป็นคำชาวใต้ เรียกผู้ครองแคว้นไม่ว่าเล็กว่าใหญ่ แม้ผู้ครองแคว้นนั้น ๆ จะมีเผ่าพงศ์วงศ์วานสูงต่ำอย่างไร ก็เรียกว่าระตุทั้งสิ้น จะเป็นหญิงหรือชายก็ได้

โอรสหรือธิดาของระตุก็เรียกว่าระเด่น เพื่อให้ทราบแน่ชัดว่าเป็น เจ้าหญิง นิยมใช้ว่า ระเด่นกาโลธ แต่ถ้าระบุชื่อตัวด้วย ก็ใช้คำว่า ระเด่น นำหน้าชื่อก็พอ เพราะชื่อตัวของหญิงชายนั้นนิยมกำหนดชื่อต่างกัน

เคยมีการหลงผิดคำ ระตุ นั้นใช้เรียกประมุขของรัฐโดยที่มีได้เป็นองค์สัญญาเดหว่า ส่วนคำ ระเด่นใช้เป็นคำเรียกผู้ครองแคว้น โดยเป็นชื่อวงศ์สัญญาเดหว่า ซึ่งความจริงหาเป็นเช่นนั้นไม่

ชื่อตัวพระเอก ในบทละคร อิเหนา ใช้คำว่า "อิเหนา" หรือ "ระเด่นอิเหนา" เสมือนเป็นชื่อตัวของพระเอกที่แท้ คำว่า "ระเด่นอิเหนา" นั้นหมายความว่า "มกุฎราชกุมาร" เป็นชื่อตำแหน่ง และที่ชื่อว่า "อิเหนา" ก็เป็นคำย่อมาจาก "ระเด่น

อิเหนา" ไม่ปรากฏชื่ออย่างอื่นอีกคนทั่ว ๆ ไป เข้าใจกันว่า "ตัวพระเอก" ของเรื่องนั้นชื่อตัวว่า "ระเด่นอิเหนา" หรือ "อิเหนา"

ตามเรื่องทางฝ่ายชวามลายู ชื่อตัวพระเอกของเรื่อง ซึ่งเป็นราชโอรสของระตุกูเรบัน และตำรับพระยศเป็นมกุฎราชกุมารว่า "ราเดินอิเหนา ระตาปัติปุตราจารย์กาลาอิงกูเรบัน" เรียกอย่างสั้น ๆ ย่อ ๆ ว่า "ราเดินการะตาปัติ" หรือ "อิเหนาการะตาปัติ" คำว่า "การะตาปัติ" ถ้าออกเสียงอย่างไทย ๆ ก็จะเป็น 'กะหรัทตะปัติ' ตามเรื่องอิเหนา "กาหรัทตะปัติ" เป็นชื่อระเด่นโอรสของ ระตุกูเรบันกับลิกู เป็นลำดับพี่ของอิเหนาหาใช่เป็นชื่อของอิเหนาไม่

เนื่องด้วย ราเดินการะตาปัติ เป็นเจ้าชายที่ทรงสิริโฉม สุภาพเรียบร้อยละมุนละไมพுகจาอ่อนหวาน จึงเป็นที่นิยมรักใคร่นับถือของชาวกรุงกูเรบันในยุคนั้น ชาวกรุงกูเรบันจึงถวายสมญานามว่า "ราเดินอัสมารา" ชาวเมืองเรียกขานระเด่นผู้นี้ว่า ราเดินอัสมารา ไม่เรียกตามนามที่ได้รับแต่งตั้ง คำว่า อัสมารา หรือ สมารา แปลว่า ความรัก การหลงรัก ตามคติชาวใต้ คำว่า อัสมารา หรือ สมารา เป็นชื่อเทพองค์หนึ่ง

ซึ่งทรงสิริโฉมยิ่งนัก คือ “กามเทพ” หรือ “กาม
เทพบุตร” ดังนั้นคำว่า ราเดินอัสมารา (หรือ
ราเดินสะมารา) ก็มีความว่า “เจ้าชาย กามเทพ”

เมื่อราเดินอินุกระตาศาปาศิปุตรายารัน กาลา-
อังกุเรบั้นขึ้นทรงราชย์ ครองมหาอาณาจักรชวา
ตะวันออก ณ กรุงกุเรบั้น ทรงพระนามว่า พระ
เจ้า กามเศศวรที่ 1

การที่ท่านกวีอัมพูธาระมะมายา รัตนบท
ประพันธ์ขึ้นสุดคือพระเกียรติ และพรรณนา
กฤษฎาภินิหารของพระเจ้ากามเศศวรที่ 1 โดยให้
ชื่อบทประพันธ์ว่า “สะมาราทะหานา” ก็โดยนำ
เอาสมญานามของระเค็น อีเหนาเป็นชื่อบท
ประพันธ์ของเขา คือคำว่า “สะมะระ” หรือ
สะมารา หรือ อัสมารา เพื่อแสดงว่าพระเจ้า
กามเศศวรได้ทรงแสดงพระกฤษฎาภินิหาร ในครั้ง
ที่ยังทรงพระยศ เป็น ยุก ราชนา คราวที่ ชาว เมือง
เรียกขานพระองค์ว่า “ราเดินอัสมารา” คำว่า
สะมาระหรือสะมาราคือ “กามเทพ” แต่ไม่ถึงตัว
ของพระเจ้ากามเศศวรในครั้งที่ยัง เป็น พระ ยุกราช

คำว่า ทะหานา แปลว่า แผลเผา หรือ เผลไหม้
หรือรวมคำทั้ง 2 เป็นสะมะระทะหานา ก็แปลว่า
การแผลเผาของไฟ อันไม่มีวัตถุใดที่ตั้งอยู่ในทิศ
ทางจะทนทานอยู่ได้ หรือว่า ไม่มีผู้ใดจะต้านฝึ-
มือของระเค็นอีเหนาได้ เพราะเป็นนกรบที่มีฝีมือ
เยี่ยมยกแคว้นกลาเป็นที่สุด คู่ต่อสู้เป็นต้องตายทุก
รายไป

ตามเรื่องอีเหนาฝ่ายชวากล่าวว่า คราวที่
ระเค็นอีเหนาปลอมตัวเป็นบ้นหยี ได้รับความคุ้มกัน
ซึ่งปลอมตัวเป็นชาย และปลอมเป็นบ้นหยีเหมือน
กัน ณ สนามรบกรุงกาหลัง (กรุงกาเกอะลิ่ง)
รบกัน 3 วัน ทำอะไรกันไม่ได้ เพราะฝีมือเท่า
เทียมกันและต่างก็มี “ฤทธาณาภาพ” เสมอกันจนมี
การไต่ถามขึ้นกันว่า คู่ต่อสู้ของตนนั้นเป็นใคร จึง
ได้รู้เรื่องกัน นี่เป็นความสรุปว่าระเค็นอีเหนา ได้
พบคู่หมั้น ซึ่งตนเที่ยวตามหาด้วยวิธีใด และเป็น
การแสดงว่า แม้แต่ผู้หญิงในยุคบ้นหยี (ผยองศักดิ์)

(โปรดอ่านต่อหน้า 58)

นิทานอิเหนา

ก็ต้องศึกษาฝึกฝนศิลปการใช้อาวุธกันอย่างจริงจัง จนบางคนมีฝีมือเยี่ยมยังไม่แพ้ผู้ชาย

คู่หมั้นของระเด่นอิเหนานั้นชื่อว่า “ระเด่นกาโละชี่ จินตหรา” ตามเรื่องอิเหนาพากย์ไทย มีชื่อว่า “ระเด่นบุษบา หนึ่งหรีด” เป็นธิดาของระศุททาทรตรงกัน ส่วน “ระเด่น จินตหรา” ในอิเหนาไทย เป็นธิดาของระศุทหมันหย้า แต่ทางชาวเขามีระศุทหมันหย้าไม่

ตามเรื่องการรบระหว่างอิเหนากับคู่หมั้นในเรื่องอิเหนาพากย์ชวา นั้น เป็นการแสดงว่าใน

ชีวิตการรบของอิเหนาไม่ อาจทำ อันตราย หรือเอาชนะคู่ต่อสู้ได้เพียงรายเดียว ดังกล่าวแล้วนั้น

จึงทำให้เกิดข้อคิดว่า “ชีวิตครองเรือนของระเด่นอัสมารา (ระเด่นอิเหนา) กับระเด่นกาโละชี่ จินตหรา กิราหนา นั้น คงดำเนินไปโดยราบรื่น ระเด่นอิเหนาคงไม่กล้า “โยเย” แม้จะทรงสิริโฉมตุงองค์ “งามเทพบุตร” ก็ตาม เพราะเคยรบกันมา 3 วันแล้วก็เอาชนะไม่ได้

เป็นอันว่าเรื่อง “นิทานอิเหนา” ยุติลงด้วยประการฉะนี้ ?

“ขุนศิลปกิจฉันทน์”

มโนคติ

จริง 4 ประเภท

- จริงถ้อยคำที่พูด
- จริงตามที่สมมติขึ้น
- จริงตามความคิดเห็น
- จริงอย่างแท้จริง

หลักความจริง

- ความจริงต้องไม่ขัดกัน
- ความจริงต้องพิสูจน์ได้
- ความจริงต้องสมบูรณ์ในตัว
- ความจริงต้องมีเหตุผล

● เปรม กัมฉันทร์ - รวบรวม